

Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально – науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів та економічної безпеки

06-03-302 М

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Макрофінансовий аналіз» для здобувачів
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-
професійною програмою «Фінанси, банківська справа та
страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІ економіки та
менеджменту
Протокол № 1 від 19 вересня
2022 р.

Конспект лекцій з дисципліни «Макрофінансовий аналіз» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Мельник Л.М., Дума В.Л., Мощич С.З., Рівне: НУВГП, 2022, 71с.

Укладачі: Л.М. Мельник к.е.н., доцент, В.Л. Дума, к.е.н., доцент, С.З. Мощич, к.е.н., доцент

Відповідальний за випуск: Л.В. Мельник, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та економічної безпеки

Гарант освітньої програми

Л.М. Мельник

ЗМІСТ

1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни	3
1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни	4
2. Теми та зміст дисципліни	6
Тема 1. Методологічні основи макроекономічного аналізу	6
Тема 2. Аналіз ефективності формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на макрорівні	11
Тема 3. Аналіз грошово-кредитного ринку	21
Тема 4. Аналіз показників активності фондового ринку	30
Тема 5. Аналіз ефективності функціонування валютного ринку	38
Тема 6. Аналіз фінансово-економічних показників якості життя населення	46
Тема 7. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності та платіжного балансу країни	54
Тема 8. Аналіз індикаторів фінансово-економічної безпеки держави	61

© Мельник Л.М., Дума В.Л.,
Мощич С.З., 2022
© НУВГП, 2022

1. Загальні вказівки

1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Макрофінансовий аналіз» є формування аналітичного мислення фахівця з фінансів, оволодіння методами і прийомами аналізу макрофінансових показників, дослідження їх взаємозв'язку задля розв'язання комплексних економічних проблем.

Вивчення дисципліни «Макрофінансовий аналіз» передбачає набуття таких спеціальних компетенцій:

СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.

СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

СК04. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

СК11. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку.

СК 12. Здатність ідентифікувати проблемні аспекти та обґрунтовувати пріоритетні напрями покращення функціонування державних, корпоративних фінансів, фінансів домогосподарств, фінансової системи в цілому.

Вивчення дисципліни дозволить досягнути наступних програмних результатів навчання:

ПР01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПР05. Володіти методичним інструментарієм діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у т.ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси

домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

ПР09. Формувати і аналізувати фінансову звітність та правильно інтерпретувати отриману інформацію.

ПР10. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати показники, що характеризують стан фінансових систем.

ПР12. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у фінансовій сфері діяльності.

ПР13. Володіти загальнонауковими та спеціальними методами дослідження фінансових процесів.

ПР14. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик фінансових систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ПР16. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ПР18. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.

ПР19. Виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань.

ПР24. Вміти визначати та обґрунтовувати шляхи вдосконалення механізму функціонування державних, корпоративних фінансів, фінансів домогосподарств, фінансових ринків та покращення фінансового стану суб'єктів господарювання.

Після вивчення теоретичного та практичного матеріалу, виконання розрахункової роботи студенти складають залік.

1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни

Під час вивчення дисципліни студентам рекомендується користуватись наступними літературними джерелами:

1. Гроші та кредит : підручник / за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2011. 589с.
2. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення: моногр. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 450 с.
3. Економічна теорія. Макроекономіка: підручник за ред. В. М. Тарасевича. Київ, 2012. 206с.
4. Коваленко Д.І., Венгер В.В. Фінанси, гроші та кредит : теорія та практика: Навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 578 с
5. Макроекономічний аналіз : навч. посіб. / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Машенко та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 275 с.
6. Макроекономіка: навч. посіб. під ред. Сіроштана М. А. Харків: ВД "ІНЖЕК", 2004. 184 с.
7. Макроекономіка у запитаннях та відповідях: навч. посіб. О. С. Кривцов, В. М. Бережний, В. М. Онегіна. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 200 с.
8. Мельник Л.М., Дума В.Л., Яковчук О.В. Роль заощаджень населення у формуванні інвестиційного потенціалу країни. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020, № (4(92)). с. 196-206.
9. Мельник Л.М., Серета О. Оцінка передумов формування децентралізованих фінансових ресурсів регіону. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*, 2019 №3 С.62-72.
10. Мельник Л.М. Методика оцінки бюджетного потенціалу регіону. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали У Міжнародної науково - практичної конференції*. (М. Острог. 11-12 жовтня 2018). м. Острог. НУ «Острозька академія». 2018. С.224-228.
11. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за ред. А. І. Сухорукого. Київ: НІМБ, 2003. 63с.
12. Національна економіка : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович; за ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання, 2011. 463 с

13. Національна економіка: навч. посіб. О. П. Тищенко, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.] ; за заг. ред. А. Г. Савченка. Київ: КНЕУ, 2011 646 с.

14. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ: КНЕУ, 2003. 147 с.

15. Радіонова І. Ф, Усик В. І. Макроекономічний аналіз: конспект лекцій. Київ: КНЕУ, 2015. 147 с.

2. Теми та зміст дисципліни

Тема 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

1. Методологія аналізу національної економіки.
2. Зв'язок макроекономічного аналізу з іншими науками.
3. Види макроекономічного аналізу
4. Передумови формування структури національної економіки.

1. Методологія аналізу національної економіки

Національна економіка країни – це складна господарська, соціальна, організаційна, науково-технологічна система. Вона має сукупний економічний ефект, що складається з окремих її потенціалів, накопичених у процесі свого функціонування: природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науковий, технологічний ефект та інші.

Макроекономічний аналіз включає відстеження явищ, що відбуваються у національній економіці, визначення їх можливих наслідків і впливу на розвиток національної економіки.

Об'єктом науки є національна економіка як цілісне утворення з властивими йому умовами функціонування, залежностями макроекономічних процесів і явищ, законами та загальними результатами.

Предметом науки виступають соціально-економічні процеси, що проявляються в закономірностях обсягів, темпів і пропорцій розвитку.

Інструментарій аналізу – це теоретико-методологічні підходи до аналізу стану, факторів, проблем, закономірностей, тенденцій, параметрів розвитку системи та розроблені на цій основі заходи та засоби реалізації макроекономічних господарських рішень, що слугують інтересам країни та її населення. Інструментарій аналізу у вузькому розумінні включає:

прийоми (методи) кількісної обробки макроекономічних даних;

методики аналізу макроекономічної інформації;

міжнародні системи національного рахівництва;

До прийомів статистичної обробки даних належать як найпростіші (побудова таблиць, графіків, діаграм, розрахунок простих індексів.), так і складніші – розрахунок інтегральних індексів, побудова багатофакторних моделей.

Методики аналізу макроекономічної інформації передбачають наявність показників-індикаторів та формул для розрахунку.

Міжнародні системи національного рахівництва є алгоритмами визначення основних макроекономічних показників, що визнані і застосовуються урядами всіх країн (Система національних рахунків, Огляд грошової сфери, Огляд фінансової сфери, Таблиця платіжного балансу).

2. Зв'язок макроекономічного аналізу з іншими науками має вигляд:

<p style="text-align: center;">МАКРОЕКОНОМІКА - МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ - МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА</p>

Макроекономіка – це галузь економічної науки, що досліджує закономірності функціонування та тенденції розвитку національної економіки в цілому, а також інструменти та методи її регулювання. Макроекономіка виступає теоретичною основою макроекономічного аналізу.

Макроекономічна політика – цілеспрямована діяльність держави на правових, економічних і соціальних передумовах,

необхідних для ефективного функціонування ринкового механізму та мінімізації його негативних наслідків.

Основні інструменти державного регулювання:

податково-бюджетна (фіскальна) політика, що визначає маніпулювання податками та державними видатками з метою впливу на економіку;

грошово-кредитна (монетарна) політика, здійснювана за допомогою грошової, кредитної та банківської систем країни;

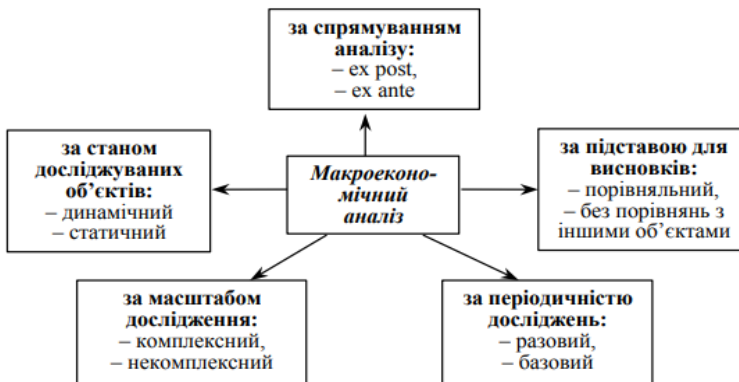
політика доходів – це прагнення держави стримати інфляцію або прямим контролем над заробітною платою та цінами, або добровільним плануванням підвищення заробітної плати та цін;

зовнішньоекономічна та торговельна політики, спрямовані на підвищення ефективності зовнішньої торгівлі;

соціальна політика здійснюється державою у вигляді діяльності із забезпечення соціальних умов життя населення

Більш опосередковано з макроекономічним аналізом пов'язані статистика, соціологія, державні фінанси, гроші та кредит, міжнародні економічні відносини.

3. Види макроекономічного аналізу

За спрямуванням:

Аналіз *ex post* спрямований у минуле й передбачає дослідження тих макроекономічних параметрів та тенденцій. Які вже склалися. Інструментом такого аналізу є міжнародні

системи національного рахівництва, в прешу чергу СНР. Аналіз *ex ante* спрямований у майбутнє і його метою є передбачення змін з використанням інструментарію макроекономічного прогнозування.

За станом досліджуваних об'єктів:

Безпосереднім об'єктом дослідження стають зміни макроекономічних показників, які відображаються рядами статистичних даних, а результатами аналізу виявлені закономірності та тенденції. У ролі інструментів використовуються графіки, індекси, визначення тренду. Статистичний аналіз передбачає дослідження макроекономічного об'єкта у фіксованому в певний момент часу стані, а результатом такого аналізу є кількісне та якісне співвідношення його елементів (структура).

За підставою для висновків:

Порівняльний аналіз ґрунтується на тому, що висновки про стан та динаміку об'єкта дослідження роблять через порівняння його з іншими об'єктами. Наприклад, для порівняння результатів соціально-економічного розвитку різних країн використовується індекс людського розвитку, що розраховується в усіх країнах за єдиною методикою.

У разі аналізу без порівнянь з іншими об'єктами висновки робляться на підставі зіставлення параметрів аналізованого об'єкта з його власними якісними та кількісними значеннями в минулому (показник річного приросту реального ВВП, в якому відображається відсоткова зміна цього показника порівняно з попереднім роком).

За критерієм масштабу дослідження:

Комплексний аналіз передбачає дослідження декількох параметрів, некомплексний - один критерій (комплексний - досліджуються показники інфляції та фактори впливу на інфляцію; некомплексний - досліджується рівень споживчих цін)

За періодичністю дослідження:

Разове дослідження дає інформацію про стан досліджуваного об'єкта в певному періоді і за певних умов. Необхідність періодичних досліджень виникає в умовах розбалансування

певних сфер (базовий аналіз нагромадження державного боргу передбачає періодичну фіксацію фактичних значень частки державного боргу у ВВП та відстеження наближення її до критичних показників).

4. Передумови формування структури національної економіки

Структура національної економіки – це сукупність історично сформованих стійких, здатних до відтворення функціональних взаємозв'язків між різними одиницями національної економіки.

Виділяють такі види структури національної економіки :

1) домашнє господарство – розгляд структури національної економіки як взаємозв'язку між домашніми господарствами. Виділення цього виду структур пов'язане з тим, що домашні господарства є потужним економічним суб'єктом, який виробляє значну частину національного багатства. Домашні господарства значно впливають на всі функціональні зв'язки;

2) соціальна структура, що виходить із розподілу національної економіки на певні сектори, які перебувають між собою в органічному взаємозв'язку. Розподіл проводиться за різними критеріями: групами населення, підприємствами, видами праці тощо. Найчастіше виділяють державний і приватний сектори економіки;

3) галузева структура – виділення галузей економіки та визначення характеру та сутності взаємозв'язку між ними. Галузь національної економіки – це одиниці національної економіки, які у процесі суспільного виробництва виконують подібні функціональні завдання. Цей вид структурування національної економіки має велике значення, тому що дозволяє реалізувати якісне прогнозування економічного розвитку;

4) територіальна структура – розподіл національної економіки на різні економічні райони;

5) інфраструктура національної економіки, що засновується на взаємодії сфер економіки;

6) структура зовнішньої торгівлі – співвідношення різних товарних груп, їх імпорту й експорту.

Структура кожної національної економіки постійно змінюється та трансформується під впливом науково-технічного прогресу, що змінює характер виробництва, сприяє виникненню нових галузей і сфер економіки.

Система обслуговування національній економіці називається її **інфраструктурою**. Основне завдання економічної інфраструктури – забезпечення роботи виробництва та надання різних послуг населенню; сукупність одиниць, діяльність яких спрямована на забезпечення нормального функціонування національної економіки.

У національній економіці виділяють такі основні види інфраструктури .

1. Виробнича інфраструктура – це сукупність одиниць національної економіки, основною метою функціонування яких є забезпечення нормального функціонування виробничого процесу (наприклад, вантажоперевезення).

2. Соціальна інфраструктура – це сукупність одиниць національної економіки, функціонування яких пов'язане із забезпеченням нормальної життєдіяльності населення. Її роль у сучасній національній економіці постійно підвищується, а основне завдання полягає в забезпеченні все більш якісного життя населення.

3. Ринкова інфраструктура – представлена сукупністю організацій і установ, що забезпечують діяльність різних галузей економіки.

4. Галузева інфраструктура – це угруповання господарюючих суб'єктів в однорідні за своїм складом групи, зв'язані однорідними функціональними характеристиками, – галузі національної економіки.

Тема 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ, РОЗПОДІЛУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ НА МАКРОРІВНІ

1. Сутність фінансових ресурсів та основні завдання аналізу бюджетних ресурсів.

2. Структурно-динамічний аналіз доходів бюджету

3. Структурно-динамічний аналіз видатків бюджету.

4. Аналіз показників забезпечення країни бюджетними ресурсами.

1. Сутність фінансових ресурсів та основні завдання аналізу бюджетних ресурсів

Фінансові ресурси країни варто розглядати як динамічне поєднання наявних фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави (бюджет), підприємств, домашніх господарств та зовнішніх інвестицій.

Бюджетні ресурси мають найбільш вагоме значення. **Бюджетні ресурси** можна визначити як частину фінансових ресурсів, що, у відповідності з діючим бюджетним законодавством, мобілізуються у фондах грошових коштів держави (зведеному бюджеті).

При визначенні **фінансових ресурсів суб'єктів господарювання** пропонується використовувати такі показники, як чистий прибуток підприємств та величина амортизаційних відрахувань.

Фінансові ресурси домогосподарств можна визначити через фінансові ресурси, що знаходяться у розпорядженні населення у вигляді вкладів, заощаджень і депозитів у фінансово-кредитній системі.

Інвестиційні ресурси розглядаються як обсяг інвестицій, який може бути залучений в економіку за рахунок зовнішніх джерел інвестування, насамперед, через прямі іноземні інвестиції та придбання цінних паперів зовнішніми інвесторами.

Завдання аналізу бюджетних ресурсів:

визначення тенденцій та закономірностей обсягів доходів та видатків зведеного бюджету та їх балансування;

визначення структури доходів та видатків бюджету;

оцінювання зв'язку доходів та видатків бюджету з іншими макроекономічними показниками;

визначення особливостей фінансування бюджету.

Джерело інформації: Статистичний збірник «Бюджет України за відповідний рік».

Доступно за посиланням : <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>

2. Структурно-динамічний аналіз доходів бюджету

Структурно-динамічний аналіз бюджетних ресурсів проводять у наступній послідовності:

1. аналізу доходів та видатків зведеного бюджету.

Аналітична таблиця має вигляд:

Структурно-динамічний аналіз доходів та видатків зведеного бюджету, млрд.грн

Показники	2019	2020	2021	Темп росту 2021/2019, %
Доходи бюджету, млрд грн				
Видатки бюджету, млрд грн				
Кредитування, млрд грн				
Дефіцит(профіцит) бюджету, млрд.грн				
Частка доходів державного бюджету у доходах зведеного бюджету, %				
Частка видатків ДБ у видатках ЗБ, %				
Частка доходів МБ у доходах ЗБ, %				
Частка видатків МБ у видатках ЗБ, %				
Частка перерозподілу ВВП через БС, %				

2. Другим етапом аналізу є аналіз доходів бюджету.

Доходи бюджету України згідно бюджетної класифікації включають наступні надходження:

податкові – серед яких: *прямі податки* (податок на прибуток корпорацій і з громадян, плата за землю, платежі власників транспортних засобів, податок на промисел); *непрямі податки* (ПДВ, акцизи, митні); *платежі за використання природних ресурсів* (ліси, водні ресурси, природні копалини); *платежі за державні послуги та місцеві податки та збори*;

неподаткові – за приватизацію державного майна, реалізацію державних матеріалів (наприклад, реалізація дорогоцінних металів і каменів), інші;

внески в цільові фонди – збір на обов’язкове страхування на випадок безробіття, платежі до фонду соціального захисту інвалідів, збір за забруднення навколишнього середовища, збори на будівництво та утримування автомобільних доріг тощо;

доходи від операцій з капіталом – від продажу основного капіталу (наприклад, споруди, устаткування), державних запасів товарів (наприклад, зерна), а також податки на фінансові операції;

офіційні трансферти – безоплатні та безповоротні платежі, отримані від інших органів державного управління, недержавних міжнародних організацій.

Аналітична таблиця має вигляд:

Аналіз доходів зведеного бюджету України у 2019-2021 роках, млрд.грн

Показники	2019		2020		2021	
	сума	%	сума	%	сума	%
Податкові надходження						
Неподаткові надходження						
Доходи від операцій з капіталом						
Цільові фонди						
Офіційні трансферти						

Всього доходів, млрд. грн..						
Доходи на 1 особу, тис.грн						

3. Третім етапом аналізу є аналіз податкових надходжень. Аналітична таблиця має вигляд:

Аналіз податкових надходжень зведеного бюджету України у 2019-2021 роках, млрд. грн

Показники	2019		2020		2021	
	сума	%	сума	%	сума	%
Податкові надходження, всього, у т.ч.						
податки на доходи та прибуток						
рентна плата за використання природних ресурсів						
внутрішні податки на товари та послуги, з них						
<i>ПДВ</i>						
Податки на міжнародну торгівлю						
Місцеві податки та збори						
Екологічний податок						

4. Четвертим етапом аналізу є аналіз неподаткових надходжень.

Аналіз неподаткових надходжень зведеного бюджету України у 2019-2021 роках, млрд. грн

Показники	2019		2020		2021	
	сума	%	сума	%	сума	%
Неподаткові надходження, всього						

Доходи від власності та підприємницької діяльності, з них						
<i>кошти, що перераховуються НБУ</i>						
Адміністративні збори та платежі						
Власні надходження бюджетних установ						
Інші неподаткові надходження						

5. Наступним етапом аналізу є аналіз доходів за видами бюджетів (державний та місцеві)

3. Структурно-динамічний аналіз витраток бюджету

Витатки бюджету – це витрати, що виникають у зв'язку з виконанням державою своїх завдань і функцій. Ці витрати виражають економічні відносини, на основі яких відбувається процес використання централізованого фонду коштів держави за різними напрямками.

За функціональним призначенням виділяють наступні *групи витатків*:

- фінансування промислового виробництва;
- фінансування соціально-культурних заходів;
- фінансування науки;
- фінансування оборони;
- утримання правоохоронних органів і органів державної влади і управління;
- витатки з зовнішньоекономічної діяльності;
- створення резервних фондів;
- витатки на обслуговування державного боргу;
- інші витатки та виплати.

Аналітична таблиця має вигляд :

Аналіз видатків зведеного бюджету України за
функціональним призначенням у 2019-2021 роках, млрд. грн

Показники	2018		2019		2020	
	сума	%	сума	%	сума	%
Загальнодержавні функції						
<i>в т.ч. обслуговування боргу</i>						
Оборона						
Громадський порядок, безпека та судова влада						
Економічна діяльність						
Охорона навколишнього природного середовища						
Житлово-комунальне господарство						
Охорона здоров'я						
Духовний та фізичний розвиток						
Освіта						
Соціальний захист та соціальне забезпечення						
Всього видатків						
Видатки на 1 особу						

Функціональна структура видатків має певні рівні деталізації (за видами бюджетів: державні, обласні, районні, міські, ОТГ).

2. За економічною класифікацією виділяють поточні та капітальні видатки.

Поточні характеризують витрати на утримання підприємств, об'єктів, установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури визначені на початок бюджетного року. Вони включають :

- видатки на товари і послуги;
- на оплату праці працівників бюджетних установ;

нарахування на заробітну плату;
 придбання предметів постачання і матеріалів;
 витрати на відрядження;
 на оплату послуг бюджетних установ;
 на оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
 виплату процентів;
 трансфертні платежі органам державного управління.

Капітальні (видатки розвитку) — це видатки на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави.

До них відносяться видатки на:

придбання основного капіталу;
 капітальне будівництво;
 капітальний ремонт;
 створення державних запасів і резервів;
 придбання землі і нематеріальних активів;
 капітальні трансферти.

Аналітична таблиця має вигляд:

Структура видатків зведеного бюджету України за економічною класифікацією у 2019-2021 роках

Видатки	Роки		
	2018	2019	2020
Видатки, всього млрд. грн.			
<i>у тому числі, %</i>			
Поточні видатки			
Капітальні видатки			

Аналіз видатків за економічною класифікацією можна також проводити в розрізі кожного елемента функціонального призначення.

4. Аналіз показників забезпечення країни бюджетними ресурсами

Переважає більшість вчених визначає бюджетний потенціал, як можливість мобілізувати та акумулювати значний обсяг фінансових ресурсів, які можна використовувати як на поточні

потреби, так і на перспективи соціально-економічного розвитку. Відповідно до чого пропонують методи його оцінки.

$$БП = (ПН + НН) - ВЗ, \quad (1)$$

де *БП* - величина бюджетного потенціалу;

ПП - податкові надходження;

НП - неподаткові надходження;

ВЗ - видаткові зобов'язання.

Розрахункова частина оцінки податкової складової бюджетного потенціалу передбачає розрахунок коефіцієнтів, до яких віднесено:

- коефіцієнт еластичності податкових надходжень, які мобілізуються до бюджету та розраховується за наступною формулою :

$$E = \frac{\Delta ПН}{\Delta ВВП}, \quad (2)$$

де $\Delta ПН$ - відсоткова зміна податкових надходжень/доходів (за незмінної податкової системи), $\Delta ВВП$ - відсоткова зміна бази оподаткування.

Коефіцієнт еластичності податкових надходжень показує, на скільки відсотків збільшаться (зменшаться) податкові надходження (група податків чи окремий податок) при зміні визначального економічного фактора (ВВП, доходів населення тощо) на 1 %. Податкова система вважається еластичною, якщо відповідний коефіцієнт більший від одиниці.

- коефіцієнт оподаткування, який є оберненим до коефіцієнта еластичності та показує наскільки зросте ВВП при зростанні величини податків на 1%;

- коефіцієнт концентрації податкових надходжень :

$$ДП = \frac{ВПД}{ВД}, \quad (3)$$

де $ДП$ - коефіцієнт концентрації податкових надходжень;
 $ВПД$ - всього податкових доходів; $ВД$ - всього доходів.
- коефіцієнт концентрації неподаткових надходжень:

$$Д_{нп} = \frac{ВНД}{ВД}, \quad (4)$$

де $Д_{нп}$ - коефіцієнт концентрації неподаткових надходжень;
 $ВНД$ - всього неподаткових доходів; $ВД$ - всього доходів;
- коефіцієнт концентрації доходів від операцій з капіталом:

$$Д_{ок} = \frac{ДОК}{ВД}, \quad (5)$$

де $Д_{ок}$ - коефіцієнт концентрації доходів від операцій з капіталом; $ДОК$ - всього операцій з капіталом; $ВД$ - всього доходів;

- коефіцієнт концентрації коштів цільових фондів :

$$Д_{цф} = \frac{КЦФ}{ВД}, \quad (6)$$

де $КЦФ$ - коефіцієнт концентрації коштів цільових фондів;
 $ДОК$ - всього операцій з капіталом; $ВД$ - всього доходів.

Ці коефіцієнти можна розраховувати на рівні зведеного бюджету, державного бюджету та місцевих бюджетів.

- рівень міжбюджетних трансфертів:

$$Т = \frac{ОТ}{ВД}, \quad (7)$$

де $Т$ - рівень міжбюджетних трансфертів; $ОТ$ - обсяг трансфертів; $ВД$ - всього доходів.

- коефіцієнт фінансової залежності, показує міру залежності фінансових можливостей місцевих органів влади при фінансуванні видатків місцевого бюджету від трансфертів з державного бюджету :

$$K_{\phi z} = \frac{T}{D}, \quad (8)$$

де T - офіційні трансферти з державного бюджету, D - доходи місцевих бюджетів;

- коефіцієнт дотаційності, який показує частку доходів, яка формується за рахунок коштів, наданих з Державного бюджету для вирівнювання доходної і видаткової частин місцевого бюджету регіону:

$$K_{\text{dot}} = \frac{D_{\text{dot}}}{D}, \quad (9)$$

де D_{dot} - дотації з державного бюджету;

Коефіцієнти 7-9 розраховуються для місцевих бюджетів.

Тема 3. АНАЛІЗ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ

1. Аналіз грошової маси та швидкості обігу грошей
2. Аналіз пропозиції грошей та грошової бази
3. Аналіз вартості грошей
4. Аналіз інфляційних процесів в країні.

1. Аналіз грошової маси та швидкості обігу грошей

Грошова маса - це сукупність залишків грошей у всіх їх формах, які знаходяться у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний період часу.

У грошовій масі розрізняють **активні гроші**, що застосовуються в готівковому та безготівковому обігу, і **пасивні гроші** (нагромадження, резерви, залишки на рахунках), котрі лише потенційно можуть бути використані в угодах.

Грошову масу можна класифікувати за кількома критеріями:

ступень ліквідності;
форма грошових засобів (готівкові, депозитні);
розміщення у суб'єктів грошового обігу;
територіальне розміщення.

Грошовий агрегат — це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір елементів залежно від їх ліквідності. Ліквідність - це можливість використання певного активу як засобу обігу або перетворення активу на засоби обігу та його здатність зберігати свою номінальну вартість незмінною.

У статистичній практиці України визначаються чотири грошові агрегати: М0, М1, М2, М3.

Грошові агрегати України:

М0 - готівкові гроші

Параметр М0 включає готівку в обігу (в касах підприємств і організацій та на руках у населення). Готівка в касах банків сюди не входить.

$M1 = M0 + \text{поточні рахунки в банках (в нац. валюті) + депозити до запитання (в нац. валюті)}$

$M2 = M1 + \text{строкові вклади (до 3-х років) + валютні кошти}$

$M3 = M2 + \text{цінні папери власного боргу банків}$

Абсолютно ліквідними вважаються гроші параметра М1. До високоліквідних грошових активів слід віднести також; грошовий агрегат М2.

Грошові агрегати умовно розподіляють на два види: *власне гроші* – агрегат М1, складові якого можуть бути використані як платіжний засіб; *майже гроші* – всі інші агрегати, оскільки втілюють у собі переважно засоби заощадження.

Агрегат М2 також має назву «грошова маса у національному визначенні» – це сума готівки та безготівкових коштів у обігу.

На обсяг грошової маси в кожному агрегаті впливають різні чинники. Обсяг готівки в обігу залежить від монетарної політики, платіжної дисципліни, інфляційних очікувань і швидкості обігу готівки. Що менша частка М0 у загальній грошовій масі, то ефективнішою та розвиненішою вважається національна грошова система.

Обсяги інших агрегатів — $M1$, $M2$, $M3$ — визначаються, крім того, рівнем кредитних відносин, рівнем капіталізації грошових доходів суб'єктів обігу тощо.

Показники аналізу складу та структури грошової маси:

1. Коефіцієнт готівки (Kc), який характеризує частку готівки поза банками в грошовій масі, визначається за формулою:

$$Kc = \frac{M0}{M2}, \quad (10)$$

2. Рівень доларизації грошового обігу ($K_{дол}$) показує частку валютної маси у загальній величині грошової маси та розраховується за формулою:

$$K_{дол} = \frac{Дв}{M2}, \quad (11)$$

Дв-депозити в іноземній валюті (доларах).

Рівень доларизації відображає недовіру населення до національної валюти та має тенденцію до збільшення під час інфляції. За умови високої доларизації національна валюта лише частково виконує функції нагромадження та вимірника вартості.

3. Рівень монетизації (K_m), або коефіцієнт насиченості економіки грошима, — це співвідношення між грошовою масою в обігу та рівнем виробництва в поточних цінах (номінальним ВВП):

$$K_m = \frac{M2}{ВВП_n}, \quad (12)$$

Монетизація ВВП полягає у доведенні грошової маси в обороті до рівня, достатнього для успішної реалізації всього обсягу вироблених товарів та послуг і погашення боргових зобов'язань.

4. Показник швидкості обігу грошей – це частота переходу грошових коштів від одного суб'єкта грошових відносин до іншого і визначається за формулою:

$$V = \frac{ВВПн}{M2}, \quad (13)$$

де $ВВПн$ — номінальний валовий внутрішній продукт; $M2$ — грошова маса у національному визначенні.

Цей показник характеризує, скільки в середньому за рік оборотів здійснила грошова маса.

Швидкість грошового обігу можна визначити як кількість оборотів грошового агрегату (наприклад, $M2$), щоб забезпечити певний рівень економічної діяльності, який приблизно дорівнює номінальному ВВП.

Фактори що впливають на швидкість обігу :

обсяг, структура та ефективність суспільного виробництва;

рівень розвитку ринкових відносин;

збалансованість попиту та пропозиції;

рівень інфляції;

рівень розвитку економічної інфраструктури.

Зміна швидкості обігу відображає зміну реального грошового попиту. Сукупна швидкість обсягу грошової маси формується під впливом обіговості грошових агрегатів.

5. Час одного обороту грошової маси - належить до зворотних характеристик швидкості обігу грошей:

$$Ч = \frac{M2 * Д}{ВВП}, \quad (14)$$

де $Д$ — число календарних днів у періоді.

Якщо кількість днів, необхідних для одного обороту грошей, скорочується, то для обслуговування одного й того самого обсягу виробництва потрібна менша грошова маса.

6. Купюрний склад - питома вага грошових знаків різної вартості в загальній масі грошей, що обертаються. При цьому

купюрний склад може бути визначений як за вартістю, так і за сумою купюр. Кількість грошових одиниць визначаються за формулою:

$$f = \frac{m}{N}, \quad (15)$$

де m — сума банкнот (монет) номіналу N ;

N — вартість грошової одиниці (номінал).

За кількістю купюрний склад (df) визначається часткою грошових одиниць номіналу в загальній кількості грошових знаків:

$$df = \frac{f}{\sum f}, \quad (16)$$

За сумою купюрний склад (dm) визначається часткою суми банкнот номіналу в загальному обсязі готівкової грошової маси:

$$dm = \frac{m}{\sum m}, \quad (17)$$

Купюрний склад грошової маси формується під впливом таких чинників:

грошових доходів населення;

роздрібних цін на товари і послуги;

структури товарообороту;

схильності населення до витрачання грошей.

Дослідження купюрного складу грошової маси передбачає:

спостереження фактичного розподілу готівки грошей;

розрахунок відхилення фактичного розподілу від раціонального;

вивчення зміни структури і розробку заходів з раціоналізації купюрного складу готівкових грошей.

2. Аналіз пропозиції грошей та грошової бази

Загальна грошова маса утворює грошову пропозицію, контроль над якою здійснює Центральний банк різними методами монетарної політики. З метою здійснення своїх функцій Центральний банк використовує такі основні інструменти:

установлює норму обов'язкових резервів для комерційних банків (мінімальну частку депозитів, яку комерційні банки повинні зберігати у вигляді резервів на рахунках Центрального банку);

здійснює операції на відкритому ринку;

установлює ставку рефінансування .

Кошти, внесені на банківські рахунки і не видані в якості кредитів чи інших вкладень називаються **банківськими резервами**.

Фактичні резерви банку (TR) складаються з обов'язкових резервів (R) і надлишкових резервів (E).

$$TR = R + E, \quad (18)$$

В свою чергу, $R = r \cdot D$, де

r – норма обов'язкового резервування, встановлюється Центральним банком у відсотках .

D – депозити.

$$E = TR(D) - R, \quad (19)$$

Показник E характеризує кредитний потенціал банку.

Сучасна банківська система побудована на частковому резервуванні депозитів, завдяки чому банки створюють нові гроші.

Створення грошей комерційними банками

Банки	Клієнти	Депозити	Резерви (r=20 %)	Новостворені гроші
А	Ф1, Ф2	1000	200	800
Б	Ф3, Ф4	800	160	640
В	Ф5, Ф6	640	128	512

***				***
Всього				4000

Мультиплікатор поточних рахунків (m) – коефіцієнт, який показує у скільки разів збільшується грошова маса при даній нормі обов'язкового резервування.

$$m = 1/r, \quad (20)$$

Абсолютне зростання грошової маси (ΔM):

$$\Delta M = m * E, \quad (21)$$

ΔM характеризує кредитний потенціал банківської системи
Грошова база характеризує масу грошей з боку прояву її на балансі Центрального банку

Грошова база – це резервні гроші банківської системи, які являють собою суму готівки в обігу та банківських резервів.

$$B = C + TR, \quad (22)$$

де, C – готівка;

TR – банківські резерви;

Ці гроші не збільшують масу грошей в обігу, а є базою для її зростання.

$$M = \mu * B, \quad (23)$$

де μ - **грошовий мультиплікатор** – коефіцієнт, який показує як зміниться грошова маса при зміні грошової бази на одиницю.

$$\mu = M/B, \quad (24)$$

$$\mu = cr + 1/cr + rr, \quad (25)$$

$cr = C/D$ – коефіцієнт депонування; показує співвідношення готівки та депозитів в грошовій масі.

$gr = TR/D$ - норма фактичного резервування; показує співвідношення між фактичними резервами та депозитами.

3. Аналіз вартості грошей

В умовах паперово – кредитного обігу гроші позбавлені внутрішньої вартості. Вартість грошей в сучасних умовах визначається їх купівельною спроможністю.

Купівельна спроможність - це кількість товарів, робіт, послуг, яка може бути придбана в середньому на грошову одиницю.

$$KC = \frac{1}{P_{\text{цін}}}, \quad (26)$$

де $P_{\text{цін}}$ – рівень цін

На купівельну спроможність грошей впливає фактор інфляції. У зв'язку з цим виділяють поняття номінального та реального доходу.

Номінальний дохід - це виражений в грошах дохід без урахування їх купівельної спроможності.

Реальний дохід – це кількість товарів, робіт, послуг, яка може бути придбана в обмін на певну величину номінального доходу.

Крім фактора інфляції на вартість грошей впливає фактор часу. Наприклад, 1 гривня сьогодні варта більше, ніж 1 гривня, отримана наступного року.

Сьогоднішня дисконтована цінність грошей (СДЦ) – це вартість потоків майбутніх платежів на сьогодні.

$$СДЦ = \frac{1}{(1 + c)^n} n, \quad (27)$$

де c - процентна ставка на ринку,
 n - число років.

Згідно із критерієм сьогоденішньої дисконтованої цінності необхідно здійснити вкладення капіталів у проект, якщо СДЦ майбутніх потоків переважає вартість інвестування

4. Аналіз інфляційних процесів в країні

Для визначення інфляції використовують такі показники:

1. *Індекси інфляції:*

- індивідуальні індекси цін (I_i) – показують зміну цін на окремі товари або послуги.

$$I = \frac{p_1}{p_0}, \quad (28)$$

де p_1 – ціна товару у звітному періоді;

p_0 – ціна товару у базовому періоді.

- агрегатні індекси цін (I_a) – показують зміну цін на групу товарів:

$$I_a = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (29)$$

де q_1 – кількість товарів у звітному періоді.

2. *Рівень інфляції:*

$$P_i = I_i - 1, \quad (30)$$

де I_i – індекс інфляції звітного періоду

3. *Темп інфляції:*

$$T_i = \frac{(I_1 - I_0)}{I_0}, \quad (31)$$

де I_1 – інфляція звітного періоду,

I_0 – інфляція базового періоду.

Тема 4. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ АКТИВНОСТІ ФОНДОВОГО РИНКУ

1. Сутність фондового ринку та організація його діяльності.
2. Види цінних паперів, що обертаються на фондовому ринку.
3. Розрахунок основних показників ринкової активності акцій.
4. Розрахунок дивідендів за акціями.
5. Розрахунок основних показників вартості облігацій.

1. Сутність фондового ринку та організація його діяльності

Фондовий ринок – це механізм, за допомогою якого формуються попит і пропозиція цінних паперів і визначається їх ціна. Фондовий ринок є ринком середньоліквідних активів.

Учасниками фондового ринку можуть бути фізичні, юридичні особи та держава, які вступають в економічні відносини з приводу переходу прав власності на цінні папери.

Залежно від виконуваних функцій учасниками ринку цінних паперів є:

емітенти – від свого імені здійснюють первинний випуск (емісію) цінних паперів;

інвестори – є покупцями та власниками цінних паперів;

фондові посередники – юридичні особи, що забезпечують зв'язок між емітентами й інвесторами та мають державні ліцензії на відповідні види посередницької діяльності (брокерські та дилерські послуги):

- брокери – учасники ринку, які здійснюють операції за рахунок коштів клієнта;

- дилери – учасники ринку, які здійснюють операції за власний рахунок;

організації інфраструктури – це розрахункові центри, депозитарії, реєстратори, юридичні служби тощо, що обслуговують даний ринок;

організації регулювання та контролю – представлені органами державного управління й організаціями учасників ринку.

Фондова біржа – це організатор торгівлі на ринку цінних паперів, що виконує такі основні функції:

- організацію біржової торгівлі;
- підготовку біржових контрактів;
- котирування цін фінансових інструментів;
- регулювання ринку;
- гарантування виконання біржових угод.

Доходи фондової біржі складаються з:

- комісійної винагороди за участь у біржових торгах;
- плати за лістинг (від англ. list – перелік) – це включення цінних паперів до біржового переліку;
- членських внесків та ін.

Фондові біржі можуть бути універсальними або спеціалізованими (торгівля цінними паперами одного виду).

Для допуску до обігу та котирування на фондовій біржі ЦП мають пройти процедуру *лістингу* – включення до списку ЦП, що вже котируються на біржі. Основні критерії лістингу – ступінь інтересу інвесторів до цієї компанії, місце компанії в галузі, та її стабільність. Перспективи розвитку.

Котирування полягає у визначенні курсів ЦП через збалансування попиту і пропозиції.

Угоди на біржах здійснюються з лотами. *Лот* – це мінімальний стандартний обсяг біржового активу, який може бути куплений чи проданий на біржі.

2. Види цінних паперів, що обертаються на фондовому ринку

Цінні папери – це грошові документи, які засвідчують право власності інвестора на фінансові активи емітента. Цінні папери зазвичай передбачають виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передання прав власності на них іншим особам. Форма цінного паперу має цілий ряд реквізитів, що стосуються емітента (корпорація або держава), терміну

існування, форми (документарна, бездокументарна), наявності доходу та ін.

За економічною природою цінні папери розділяють на основні (пайові, боргові) та похідні фінансові інструменти. Пайові цінні папери (акції) – фіксують право власності на частку (пай) статутного капіталу й розподілу прибутку. Боргові цінні папери (облігації, векселі, депозитні сертифікати) є позиковими інструментами, які засвідчують право власника на отримання встановленої угодою суми та виплату доходу (відсотків) у певний строк.

Залежно від мети цінні папери розділяють на фондові (інвестиційні: акції, облігації) і комерційні (кредитні: вексель, акредитив).

За ступенем надійності цінні папери розрізняють на безризикові та ризикові. Безризиковими вважаються цінні папери надійних емітентів, що приносять стабільний дохід. Найбільш надійні – державні, а найменш – приватні (особливо венчурних фірм)..

Акція – цінний папір, що свідчить про вкладення капіталу в акціонерне товариство та право на отримання доходу у вигляді дивідендів. У цьому випадку акціонери є співвласниками акціонерного товариства. Існує два основних типи акцій: привілейовані та звичайні.

Привілейовані акції – надають право власникові на отримання фіксованого дивідендного доходу незалежно від розміру прибутку акціонерного товариства, але не дає права управління (участі у зборах акціонерів). *Звичайні акції* надають право власникові на управління акціонерним товариством (право голосу в розмірі частки від загальної кількості акцій на зборах акціонерів) і право на отримання частини прибутку у вигляді дивідендів. Причому дивіденди власникам звичайних акцій будуть виплачені тільки за рішенням зборів акціонерів.

Облігація (від лат. obligatio – зобов'язання) – це борговий фінансовий інструмент, за яким емітент (компанія або держава) гарантує відшкодування інвесторові (власникові) його номінальної вартості в передбачений термін з виплатою

фіксованого відсотка. Власник облігації є кредитором емітента, що випустив облігацію.

Ринок облігацій представлений декількома видами:

облігації корпорацій, держави та муніципальні;

іменні та на пред'явника;

забезпечені (із заставою майна емітента) та незабезпечені;

купонні (із прописаною відсотковою ставкою) та дисконтні (що продаються за ціною, нижчою номіналу) та ін.

Похідні цінні папери (деривативи) – фінансові інструменти, які засвідчують право на купівлю або продаж цінних паперів. Специфіка деривативів полягає у виконанні певних дій у майбутньому. Ціни на похідні фінансові інструменти встановлюються залежно від вартості активів, які покладено в основу угоди. Основними похідними фінансовими інструментами є ф'ючерсні, опціоні угоди та варранти.

Ф'ючерс – цінний папір у вигляді контракту, що засвідчує право власника на купівлю – продаж відповідної кількості фінансових інструментів (цінних паперів, валюти та ін.) за обумовленою ціною.

Опціон – цінний папір, що засвідчує право власника на купівлю – продаж чи відмову від угоди стосовно цінних паперів, товарів, валюти тощо за обумовленою ціною та протягом встановленого терміну.

Варрант – цінний папір, що випускається разом з привілейованими акціями чи облігаціями та дає право власнику (протягом встановленого в ньому терміну) на купівлю простих акцій даного емітента за обумовленою ціною. Похідні цінні папери для інвесторів і професійних учасників ринку є ефективним механізмом страхування інфляційних ризиків і високоприбутковим об'єктом інвестування тимчасово вільних фінансових ресурсів.

3. Розрахунок основних показників ринкової активності акцій

Акції мають номінальну, емісійну, курсову та балансову вартість. Номінальна вартість акції – це ціна, зазначена на акції, яка відображає частку статутного фонду, що припадає на одну

акцію, пропорційно до якої здійснюються виплати дивідендів. Емісійна вартість акції – ціна за її первинного розміщення. Емісійна ціна акції зазвичай дорівнює номінальній вартості або перевищує її (у даному випадку сума перевищення розцінюється як емісійний дохід).

Курс акції (курсова вартість) – ринкова ціна акції, що створюється під впливом попиту та пропозиції на фондовому ринку.

Розрахунок основних показників ринкової активності акцій

Показники	Формули розрахунку
Прибуток на акцію	$\frac{\text{Чистий прибуток} - \text{Дивіденди за привілейованими акціями}}{\text{Загальна кількість звичайних акцій}}$
Цінність акції	$\frac{\text{Ринкова ціна акції}}{\text{Прибуток на акцію}}$
Дивідендна дохідність акції	$\frac{\text{Дивіденди на акцію}}{\text{Ринкова ціна акції}}$
Коефіцієнт дивідендних виплат	$\frac{\text{Дивіденди на акцію}}{\text{Прибуток на акцію}}$
Коефіцієнт котирування акції	$\frac{\text{Ринкова ціна акції}}{\text{Балансова вартість акції}}$
Номінальна вартість звичайної акції	$\frac{\text{Власний капітал} - \text{Капітал за привілейованими акціями}}{\text{Загальна кількість звичайних акцій}}$
Коефіцієнт ліквідності акцій на біржі	$\frac{\text{Обсяг пропозиції звичайних акцій}}{\text{Обсяг продажу звичайних акцій}}$

Антиінфляційна стійкість акцій. Акції є єдиними цінними паперами, стійкими до інфляції (на відміну від облігацій, векселів та ін.). Дана здатність пояснюється зростанням вартості товарів акціонерного товариства в періоди загального зростання

цін, що дозволяє зберегти прибуток і, відповідно, дивідендний дохід акціонерів.

4. Розрахунок дивідендів за акціями

В ході емісії акцій формується акціонерний капітал.

Акціонерний капітал — це максимальна кількість акцій на максимальну суму, яка може бути емітована фірмою у відповідності з її статутом.

$$AK = K * C_n, \quad (32)$$

де K — кількість акцій

C_n — ціна номінальна

AK — акціонерний капітал

Маса дивіденду — це частина прибутку фірми, яка може бути розподілена між акціонерами.

$$MD = ЧП - C - ВФ - IB, \quad (33)$$

де MD — маса дивіденду

$ЧП$ — чистий прибуток

C — санкції

$ВФ$ — відрахування до фондів

IB — інші відрахування

Маса дивіденду відповідає нерозподіленому прибутку.

Розподіл дивідендів :

1. за привілейованими акціями:

$$\sum D_{прив} = K_{прив} \times C_{прив} \times D, \quad (34)$$

де D — фіксований відсоток.

$K_{прив}$ — кількість привілейованих акцій.

$C_{прив}$ — ціна номінальна привілейованих акцій.

Дивіденди за звичайними акціями :

$$\sum D_{пр} = MD - \sum D_{прив}, \quad (35)$$

2. За привілейованими кумулятивними акціями:

$$\sum D_{прив} = K_{прив} \times C_{прив} \times D, \quad (36)$$

$$\sum D^K_{прив} = K_{прив} \times C_{прив} \times D \times n, \quad (37)$$

де n — кількість років протягом яких не виплачуються дивіденди.

Дивіденди за звичайними акціями:

$$\sum D_{пр} = MD - \sum D_{прив} - \sum D^K_{прив}, \quad (38)$$

де $\sum D_{пр}$ — сума дивідендів простих акцій.

5. Розрахунок основних показників вартості облігацій

Дисконтна облігація (облігація з нульовим купоном) — облігація, що розміщується за ціною нижчою від номіналу, але погашається саме номінал паперу. Інших виплат (купонів) подібна облігація не передбачає. Різниця між номіналом облігації та ціною розміщення називається дисконтом. Ця різниця становитиме майбутній дохід інвестора, котрий він одержить після закінчення терміну облігації. Виплата доходу за даними облігаціями здійснюється один раз у день погашення.

Розрахунок вартості облігації з дисконтом:

$$Nd = \frac{N}{(1+r)^n}, \quad (39)$$

де r — ставка дисконтування.

Ставка дисконтування - коефіцієнт, що застосовується для визначення поточної вартості виходячи з грошових потоків, які

прогнозуються на майбутнє, за умови їх зміни протягом періодів прогнозування.

Дохід дисконтної облигації є різницею між сумою погашення (продажу) (Nd) і купівлі (P). Поточна доходність дисконтної облигації розраховується за формулою:

$$D = \frac{Nd - P}{P} \quad (40)$$

Чим вищою є ставка дисконтування та триваліший термін погашення облигацій, тим менш вигідним стає вкладання коштів в такі ЦП. І навпаки, зі зменшенням відсоткової ставки суб'єкти господарювання віддають перевагу придбанню цінних паперів, що підвищує їх ринкову ціну.

Купонна облигація — тип облигації, за якою власнику облигації виплачується не тільки номінальна вартість у момент погашення, але і періодичний відсоток. Купонні облигації є найпоширенішим видом облигацій, при цьому найбільш часто вживаний термін купонного періоду становить 6 місяців. (В Україні — 3 місяці).

У свою чергу, купонні облигації поділяються на такі види:

облигації з фіксованою відсотковою ставкою;

облигації зі змінною купонною ставкою;

облигації що індексуються.

Ринкова ціна облигації (курс облигації) формується з урахуванням її прибутковості, терміну погашення та поточної відсоткової ставки. Розрахунок курсу облигації (P) з фіксованою відсотковою ставкою:

$$P = C \times \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} + \frac{N}{(1+i)^n}, \quad (41)$$

де i – поточна ринкова відсоткова ставка;

k – купонна відсоткова ставка;

N – номінальна вартість облигації;

n – термін, що залишився до погашення облигації;

$C = k \times N$ – купонний платіж.

Дохід за купонною облігацією є фіксованою величиною, яка розраховується як відсоток від номінальної вартості ($C = k \times N$). Тому поточна дохідність купонної облігації ($I_{\text{пот}}$) залежить від її ринкової ціни:

$$I_{\text{пот}} = \frac{C}{P} \times 100 \% . \quad (42)$$

Тема 5. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

1. Поняття валюти. Конвертованість валют.
2. Методика аналізу валютних курсів.
3. Аналіз динаміки та структури золотовалютних резервів.
4. Аналіз операцій на валютному ринку.

1. Поняття валюти. Конвертованість валют

Валюта - це будь-які грошові кошти, формування та використання яких прямо чи опосередковано пов'язано зі зовнішньо-економічними відносинами. До валюти відносяться : готівка; депозитні гроші; платіжні документи (чеки, векселі, сертифікати, акредитиви); фондові цінності (акції, облігації)

Види валют:

За емітентською належністю

національна - платіжний засіб, що емітується національною банківською системою;

іноземна - платіжний засіб, що емітується банківськими системами інших країн;

колективна - платіжний засіб, що емітується міжнародними фінансово-кредитними установами і функціонує за міждержавними угодами.

За режимом використання

неконвертована;

конвертована.

За сферою та метою використання

валюта оплати - це валюта, якою здійснюють фактичну оплату товарів та послуг згідно із зовнішньоекономічною угодою чи погашенням міжнародного кредиту;

валюта кредиту - це валюта, якою за угодою кредитора та позичальника надається міжнародний кредит;

валютні угоди - це валюта, в якій встановлюється ціна товару чи послуги у зовнішньоторговельному контракті або визначається сума міжнародного кредиту.

Конвертованість – здатність національної валюти виконувати роль світових грошей, вільно і без обмежень обмінюватись на інші валюти.

Види конвертованості:

1. В залежності від суб'єктів, на яких поширюється режим конвертованості:

- зовнішня – відсутність обмежень у використанні національної валюти в середині країни та за її межами для нерезидентів;

-внутрішня – відсутність обмежень у використанні національної валюти в середині країни та за її межами тільки для резидентів.

Резиденти – громадяни України; іноземні громадяни, які постійно проживають в Україні; юридичні і фізичні особи, що мають постійне місцезнаходження в Україні; торговельні, дипломатичні та інші представництва, розташовані за її межами.

2. В залежності від операцій, на які поширюється режим конвертованості:

- по поточним операціям – використання національної валюти для розрахунків за імпортні товари, послуги; тобто національна валюта обслуговує товарні ринки;

- по фінансовим операціям – передбачає використання національної валюти для фінансування та кредитування капітальних вкладень; тобто національна валюта обслуговує фінансові ринки.

3. Узагальнюючи вищесказане, розрізняють:

- повна конвертованість - характеризується відсутністю обмежень у використанні національної валюти по товарних і фінансових операціях, як для резидентів, так і для нерезидентів;

- часткова конвертованість характеризується наявністю певних обмежень у використанні національної валюти. Національна валюта використовується переважно на товарних ринках.

З юридичної точки зору повністю конвертованою валютою є валюта тих країн, які взяли на себе зобов'язання:

1. запроваджувати заходи контролю щодо руху капіталу, його “відтоку” і “притоку” із – за кордону;

2. країна не повинна обмежувати можливість використання своєї валюти, або валюти інших країн-членів МВФ для поточних платежів;

3. країна зобов'язана викуповувати в інших країн-членів МВФ залишки коштів у своїй валюті, якщо вони утворилися внаслідок платежів за поточними операціями.

2. Методика аналізу валютних курсів

Валютний курс – співвідношення між двома грошовими одиницями, ціна однієї валюти, виражена у валютах інших країн.

Функції валютного курсу :

- засіб інтернаціоналізації грошових відносин;
- засіб порівняння цін національного та світового ринків;
- засіб перерозподілу національного продукту на міжнародному рівні.

В умовах існування системи золотого монометалізму в основі валютного курсу лежав золотий паритет (ваговий вміст золота в грошовій одиниці).

В сучасних умовах в основі валютного курсу лежить паритет купівельних спроможностей грошей – це співвідношення купівельної спроможності валют.

Фактори, що впливають на валютний курс:

1. Стан платіжного балансу країни. Активне сальдо платіжного балансу сприяє підвищенню валютного курсу.

2. Інфляційні процеси. Значні темпи інфляції призводять до зниження валютного курсу.

3. Дисконтна політика. Приток валюти в країну при підвищенні рівня процентної ставки сприяє зростанню курсу національної валюти.

4. Психологічні фактори.

5. Ступінь розвитку фондового ринку.

6. Політична ситуація в країні.

7. Державне регулювання валютного курсу.

Визначення валютного курсу називається **котируванням** валюти. Розрізняють пряме і непряме котирування.

Пряме котирування – курс одиниці іноземної валюти визначають у національній валюті (1 долар США – 29 гривень). Причому іноземна валюта є базовою, а національна – котируваною;

Непряме котирування – за одиницю береться національна валюта (1 гривня – 0,034 долара США).

Валютні курси за прямим і непрямим котируванням є зворотними величинами. Результатом розподілу одиниці на курс за прямим котируванням буде – курс за зворотним ($1 \div 29 = 0,03448$), і навпаки.

Котирування валют також проводиться за крос-курсом. **Крос – курс** - співвідношення між двома валютами, що визначається з їх курсу по відношенню до третьої валюти (як правило, \$ США чи євро).

Крос-курс також визначається окремо для курсів продавця і покупця. Курс продавця (bid) – курс продажу валюти. Курс покупця (offer або ask) – курс купівлі валюти. Маржа – це різниця між даними курсами, яка, з одного боку, покриває витрати організації, яка проводить обмін валют; а з іншого – страхує ризики, пов'язані з коливанням валютного курсу.

Для учасників валютних відносин важливо розділяти номінальний і реальний валютні курси. Обмінний курс, установлений Центральним і комерційними банками є номінальним (встановлений на основі прямого котирування):

$$E_n = \frac{C_i}{C_n}, \quad (43)$$

де C_i – іноземна валюта;

C_n – національна валюта.

Реальний валютний курс – це відносна ціна товарів, які входять до споживчого кошику двох країн. Він устанавлюється на основі паритету купівельної спроможності – співвідношення валют, визначене на основі їх купівельної спроможності стосовно певного набору товарів і послуг. Формули розрахунку реального обмінного курсу на основі прямого котирування має вигляд:

$$E_p = E_n * \frac{P_{вн}}{P_з}, \quad (44)$$

де $P_{вн}$ – індекс внутрішніх цін;

$P_з$ – індекс цін країни, якій належить іноземна валюта.

Для регулювання валютно-економічних відносин держава може використовувати різні методи валютної політики:

Дисконтна політика - це система заходів ЦБ, які полягають у цілеспрямованому підвищенні чи зниженні облікової ставки, а також відповідної зміни ставки депозитного та позичкового процента.

Девізна політика - це сукупність заходів з метою корекції курсу національної валюти за допомогою валютної інтервенції та валютних обмежень. **Валютна інтервенція** - це операції з купівлі-продажу іноземної валюти для регулювання динаміки курсу національної валюти певними межами його підвищення або зниження. **Валютні обмеження** - це сукупність заходів та нормативних актів, які встановлюються в законодавчому або адміністративному порядку і спрямовані на обмеження операції з валютою та валютними цінностями.

Диверсифікація валютних резервів – забезпечення оптимального співвідношення резервних валют для задоволення потреб зовнішньоекономічної діяльності та зниження ризиків, пов'язаних зі змінами на світових фінансових ринках;

Девальвація і ревальвація – відповідно, процеси зниження (префікс де – означає мінус) і підвищення курсу національної валюти у відношенні до іноземної. Методи девальвації і ревальвації змінюють відносні ціни товарів на світовому та національному ринках, тим самим впливаючи на обсяг експортно-імпортних операцій.

Формули розрахунку рівня девальвації (Д) і ревальвації (Р) мають вигляд:

$$Д = \frac{Kn - Kд}{Kn} * 100\% , \quad (45)$$

$$Р = \frac{Kр - Kn}{Kр} * 100\% , \quad (46)$$

де $Kд$, $Kр$ – курс валюти після девальвації (ревальвації);
 Kn – попередній валютний курс.

3. Аналіз динаміки та структури золотовалютних резервів

Золотовалютні резерви – це офіційні запаси золота та іноземної валюти, які перебувають у розпорядженні Центрального банку країни і можуть бути використані на регулятивні чи інші загальнодержавні потреби.

Золотовалютні резерви включають :

1. Іноземна валюта, що виконує функцію засобу платежу.
2. Золоті запаси – резервні фонди золота в зливках, монетах, порошку, доведені до найвищої проби, які належать Центральному банку або казначейству країни..

3. Міжнародні розрахунково – платіжні засоби. СДР (СПЗ) – штучна розрахункова грошова одиниця, створена з метою задоволення потреб МВФ у міжнародних резервних активах. Вартість СДР розраховується МВФ щоденно як еквівалентна долару сума ринкової вартості 4-х валют :

долар США – 39 % ,

євро – 32 % ,

японська ієна – 18 % ,

англійський фунт стерлінгів – 11 % .

4. Резервна позиція в МВФ (право на автоматичне отримання кредиту) МВФ – міжнародна фінансова організація, яка створена з метою підтримки валютних курсів країн - членів МВФ шляхом надання їм валютних займів. Членами МВФ є 190 країн, статутний капітал формується за рахунок вступних внесків країн - членів фонду в обсязі виділених їм квот.

4. Аналіз операцій на валютному ринку

Валютний ринок – це офіційний центр, де здійснюється купівля та продаж валюти на підставі попиту і пропозиції.

Валютний ринок (за економічним змістом) - це сектор грошового ринку, на якому урівноважується попит і пропозиція на такий специфічний товар, як валюта.

Валютний ринок (за призначенням і організаційною формою) - це сукупність спеціальних інститутів і механізмів, які у взаємодії забезпечують можливість вільно купувати-продавати національну та іноземну валюти на основі попиту та пропозиції.

Об'єктом купівлі - продажу є валютні цінності (національні та іноземні). Ціною на валютному ринку виступає валютний курс.

Суб'єктами валютного ринку є юридичні і фізичні особи та фінансові посередники: уповноважені банки, фінансово – кредитні установи та валютні біржі. Валюта купується для власних потреб та за дорученням клієнтів.

Функції валютного ринку :

- здійснення міжнародних розрахунків,
- страхування валютних ризиків,
- регулювання валютних курсів;
- формування валютних резервів Центрального банку країни.

Валютний ринок має структуру, яка включає національні ринки, міжнародні ринки та світовий ринок. *Національні* ринки обмежуються економічним простором конкретної країни. *Міжнародні* ринки сформувалися групою країн. Окремі міжнародні ринки об'єднані в *світовий* ринок.

Види валютних ринків :

1. В залежності від обсягу операцій, що здійснюються на валютному ринку:

- оптовий ринок – купівля – продаж валюти здійснюються у безготівковій формі;
- роздрібний – валютні операції здійснюються переважно в готівковій формі.

2. В залежності від видів операцій, що здійснюються на ринку:

- ринок конверсійних операцій – купівля-продаж валют здійснюється на еквівалентних засадах шляхом обміну.

- ринок депозитно – кредитних операцій – купівля - продаж валют має умовний характер, проявляється у залученні банками депозитів на узгоджені строки та наданні інвалютних позичок.

3. За територіальним розміщенням

- Європейський : Лондон, Цюрих, Париж, Франкфурт-на-Майні

- Північноамериканський: Нью-Йорк, Торонто, Лос-Анджелес

- Азіатський: Токіо, Сінгапур, Гонконг

Валютні операції – це будь-які платежі, пов'язані з переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютного ринку.

Валютні операції поділяються на :

- касові – операції з негайною поставкою валюти,

- строкові – поставка валюти здійснюється через визначений термін.

До **касових** операцій відносяться :

1. Операція «тод» – купівля - продаж валюти на умовах її поставки в день укладання угоди.

2. Операція «том»- купівля – продаж валюти на умовах її поставки на наступний день після укладання угоди.

3. Операція «спот» – купівля – продаж валюти на умовах її поставки на другий робочий день після укладання угоди (не враховуючи дня укладання угоди). Курс фіксується на день укладання угоди.

До **строкових** операцій належать :

1. Операція «форвард» – купівля – продаж валюти на умовах її поставки через певний період після укладання угоди за ціною на дату укладання угоди. Термін форвардних угод не перевищує 12 місяців.

2. Операція «ф'ючерс» - купівля – продаж валюти на умовах її поставки через певний період після укладання угоди за ціною на дату реалізації угоди. Коло валют, що обмінюються – обмежене.

3. Операція «опціон» – особлива угода, що надає одному з учасників право купити чи продати іншому учаснику певну

суму валюти в установлені строки та за визначеним курсом. Існує два види опціонів:

- *європейський* – поставка валюти здійснюється на фіксовану дату;

- *американський* – поставка валюти здійснюється у будь-який момент в межах терміну опціону.

Котирування валют за строковими угодами залежить від прогнозу їх динаміки у майбутньому та від різниці відсоткових ставок за строковими депозитами даних валют. У період нестабільної фінансової ситуації курс за строковими угодами на ф'ючерсному ринку може суттєво відрізнятись від курсу на спот-ринку.

Даний розрив між готівковими і строковими угодами розраховується за формулою:

$$X = \frac{Kc - Kz}{Kz} * 100\%, \quad (47)$$

де Kc - курс за строковими угодами;

Kz - курс за готівковими угодами.

Тема 6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

1. Аналіз ринку праці.
2. Основні соціально-економічні індикатори якості життя.
3. Аналіз впливу факторів державного регулювання.
4. Аналіз рівня життя населення.

1. Аналіз ринку праці

Ринок праці - це сукупність соціально-економічних відносин, які складаються у результаті формування попиту та пропозиції на робочу силу.

У рамках міжнародної організації праці виділяють економічно активне й економічно неактивне населення. До економічно активного населення відносять населення, яке надає робочу силу для забезпечення виробництва товарів і послуг.

Економічно активне населення складається із зайнятих і безробітних.

Зайняте населення — особи віком 15 років і старше, які на обстежуваному тижні працювали хоча б одну годину з метою отримання оплати чи прибутку або були тимчасово відсутні на роботі.

Розрізняють типи зайнятості робочої сили:

повна зайнятість — фактичний рівень безробіття відповідає природньому рівню безробіття в економіці, суспільстві та державі;

продуктивна зайнятість — рівень зайнятості ефективної та професійної діяльності у матеріальному виробництві;

раціональна зайнятість — це відношення продуктивної зайнятості до повної зайнятості (у відсотках);

ефективна зайнятість — фінансові результати якої характеризуються використанням праці без втрат;

соціально корисна зайнятість — рівень зайнятості, що визначає чисельність працездатних людей, зайнятих у суспільному виробництві, на військовій службі, в органах МВС, які навчаються очно та які ведуть домашнє господарство.

Безробітні — особи віком 15 років і старше, які не мали роботи на обстежуваному тижні, активно її шукали впродовж чотирьох тижнів та готові приступити до роботи впродовж наступних двох тижнів. До категорії безробітних також відносяться особи, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів, знайшли роботу, чекають відповіді тощо.

Дослідження стану та динаміки ринку праці відбувається за допомогою наступних показників.

1. Коефіцієнт збалансованості на ринку праці розраховується як відношення попиту на робочу силу та пропозиції робочої сили. Чим ближчий він до 1, тим більш збалансованим є ринок праці.

$$Kзб = \frac{D}{S}, \quad (48)$$

де D - попит на робочу силу, осіб;
 S - пропозиція робочої сили, осіб.

2. Рівень наявності економічно активного населення

$$Pea = \frac{PC}{H} * 100\% , \quad (49)$$

де PC - економічно активне населення (робоча сила), осіб.
 H - кількість населення, всього

3. Рівень безробіття (фактичний рівень безробіття):

$$P\bar{b} = \frac{B}{PC} * 100\% , \quad (50)$$

де $P\bar{b}$ – рівень безробіття, %;
 B – безробітні, осіб;
 PC - економічно активне населення (робоча сила), осіб.

4. Рівень зайнятості:

$$Pz = \frac{3}{PC} * 100\% , \quad (51)$$

де Pz – рівень зайнятості, %;
 3 – зайняті, осіб;
 PC - економічно активне населення (робоча сила), осіб.

Безробіття має економічні та соціальні наслідки. До економічних наслідків відносять втрати валового внутрішнього продукту, тобто його недовиробництво.

5. Коефіцієнт працевлаштування:

$$Knp = \frac{Bnp}{B} * 100\% , \quad (52)$$

6. Коефіцієнт звільнення:

$$K_{зв} = \frac{ЗВ}{З} * 100\% , \quad (53)$$

де $B_{пр}$ - працевлаштовані безробітні;

$ЗВ$ – звільнені працівники, осіб;

B - кількість безробітних, осіб;

$З$ – кількість зайнятих, осіб.

Коефіцієнт працевлаштування характеризує ефективність роботи служби зайнятості: якщо він наближається до одиниці, служба зайнятості працює ефективно.

Оцінювання професійної підготовки робочої сили здійснюється за напрямками:

первинного навчання ($B_{пн}$), осіб;

перепідготовки ($B_{пп}$), осіб;

підвищення кваліфікації ($B_{пк}$), осіб за формулою:

$$B_{пр.п} = B_{пн} + B_{пп} + B_{пк}, \quad (54)$$

де $B_{пр.п}$ – безробітні, зайняті професійною підготовкою, осіб.

Розрахунок продуктивності праці може здійснюватись на рівнях національної економіки, галузі, підприємства. На рівні національної економіки продуктивність праці ($П_{пр}$) розраховують за формулою:

$$П_{пр} = \frac{ВВП}{З} , \quad (55)$$

2. Основні соціально-економічні індикатори якості життя

Якість життя являє собою суб'єктивну оцінку ступеня задоволення матеріальних і духовних потреб людей. Це фізичне, соціальне, культурне і духовне благополуччя населення країни. Якість життя вимірюється ключовими показниками:

індекс людського розвитку (ІЛР);

індекс інтелектуального потенціалу суспільства;

людський капітал на душу населення;
коефіцієнт життєздатності населення.

Індекс людського розвитку заснований на трьох показниках:
очікуваній тривалості життя – визначається очікуваною
тривалістю життя за народження;

рівні освіти;

рівні життя, який вимірюється реальним ВВП на душу населення.

Деякі показники індексу людського розвитку розраховуються за такою формулою:

Індекс= $\frac{\text{дійсна величина } X_i - \text{мінімальна величина } X_i}{\text{максимальна величина } X_i - \text{мінімальна величина } X_i}$

1. Таким чином, індекс людського розвитку (ІЛР) розраховується за формулою:

$$ІЛР = \frac{I_{ввп} + I_{осв} + I_{тр.ж}}{3}, \quad (56)$$

де $I_{ввп}$ – індекс реального ВВП на одну особу; Індекс валового національного доходу на душу населення становить \$13 216.

$I_{осв}$ – індекс рівня освіти; Індекс освіти вимірює середню тривалість навчання населення, яке складає 11,4 роки й очікувану тривалість навчання населення – 15,1 років.

$I_{тр.ж}$ – індекс середньої тривалості життя. Згідно з індексом, очікувана тривалість життя українців становить 72,1 року.

Україна за останній рік піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку та цього року посідає 74 місце. Всього у рейтингу 189 країн. У минулорічному Індексі людського розвитку Україна посіла 88 місце. Загальний коефіцієнт України дорівнює 0,779 (з максимальних 1,000).

2. Індекс інтелектуального потенціалу суспільства відображає рівні населення та стан науки на державному рівні.

Необхідним є розрахунок частки: освіти; студентів від загальної чисельності населення; витрат на освіту у ВВП; зайнятих у науці в загальній зайнятості; витрат на науку в ВВП.

3. Людський капітал на душу населення відображає рівень державних і приватних витрат на освіту, охорону здоров'я та інші соціальні сектори на душу населення.

4. Коефіцієнт життєздатності населення характеризує охорону генофонду, інтелектуальний розвиток населення в умовах проведення соціально-економічної політики. Аналіз відмінностей в доходах визначається межею малозабезпеченості та часткою населення, яка знаходиться нижче цієї межі або має дохід більш середнього.

Бідність – це економічна ситуація людини, при якій вона немає мінімального рівня коштів для існування. Визначати кількість бідних людей можна за такими параметрами: абсолютна межа бідності, або прожитковий мінімум.

Абсолютна межа бідності визначається виходячи з мінімальних фізіологічних потреб людини в продуктах харчування, одязі, житлі.

Прожитковий мінімум розраховують за допомогою «споживчого кошика». Він визначається як величина мінімально допустимих норм споживання основних товарів і послуг. Для розрахунку вартості життя використовують нормативні та статистичні методи розрахунку прожиткового мінімуму. Нормативний метод заснований на науково обґрунтованих мінімальних нормах споживання товарів і послуг, необхідних тільки для відтворення продуктивних сил. Статистичний метод, заснований на даних мінімального реального споживання матеріальних благ.

Прожитковий мінімум доповнюється показниками фізіологічних і соціальних мінімумів, які визначають верхні та нижні межі.

Аналіз динаміки заробітної плати та прожиткового мінімуму дозволяє зробити висновок, що мінімальна заробітна плата не повинна бути нижчою за офіційно визначений прожитковий мінімум.

Основними економічними причинами виникнення бідності є: безробіття; низька заробітна плата; заборгованість за заробітною платою. Основні статистичні характеристики бідності: рівень бідності; глибина бідності.

Рівень бідності (Р) – питома вага сімей (домогосподарств, окремих осіб), рівень споживання (доходів) яких нижчий за визначену межу бідності:

$$P_{бідн} = \frac{K_{бідн}}{K}, \quad (57)$$

де $K_{бідн}$ – сім'ї (домогосподарства, окремі особи), які визнаються бідними згідно з одним із критеріїв, кільк.;

K – сім'ї (домогосподарства, населення), кільк.

Індекс бідності відбиває поширеність бідності, але не дає інформації про масштаби бідності для деяких груп. Щоб визначити різницю між доходами бідних і межею бідності, використовують такий показник, як глибина бідності.

3. Аналіз впливу факторів державного регулювання

Показники, які вимірюють вплив факторів державного регулювання:

1. Коефіцієнт зміни мінімальної заробітної плати:

$$K_{мін} = \frac{ЗП_{мін1}}{ЗП_{мін0}}, \quad (58)$$

де $ЗП_{мін1}$, $ЗП_{мін0}$ – мінімальна заробітна плата в звітному та в базисному періоді, грн.

Мінімальна заробітна плата - це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці (обсяг робіт). До мінімальної заробітної плати не включають доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією,

обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання.

2. Коефіцієнт зміни прожиткового мінімуму:

$$K_{пм} = \frac{ПМ1}{ПМ0}, \quad (59)$$

де $ПМ1$, $ПМ0$ – прожитковий мінімум в звітному та в базисному періоді, грн.

Прожитковий мінімум - набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально – культурних потреб людини

3. Коефіцієнт, який характеризує рівень державних соціальних доплат:

$$K_{сд} = \frac{Д1}{Д0}, \quad (60)$$

де $Д1$ – рівень, гарантованих державою доплат у звітному періоді;

$Д0$ – рівень, гарантованих державою доплат у базисному періоді.

4. Індекс зміни податку на доходи фізичних осіб на 1 грошову одиницю:

$$K_{нд} = \frac{Н1}{Н0}, \quad (61)$$

де $Н1$ – податок на доходи фізичних осіб на 1 гривню заробітної плати в звітному періоді, грн;

$Н0$ – податок на доходи на 1 гривню заробітної плати в базисному періоді, грн.

4. Аналіз рівня життя населення

Під реальними доходами населення розуміють сумарний показник рівня життя, що відображає кількість матеріальних, соціальних і духовних благ та послуг, які можна придбати на

грошові доходи (заробітну плату, соціальні витрати держави, відсотки за депозитами, дивіденди тощо), споживання продуктів індивідуального господарства та її часткову реалізацію з урахуванням зміни в роздрібних цінах, за винятком різного роду відрахувань.

$$РД = \frac{НД}{Рцін}, \quad (62)$$

Рівень життя населення – це забезпеченість необхідними товарами та послугами, рівень споживання та раціонального задоволення потреб. Аналіз рівня життя охоплює три аспекти:

порівняння соціально-економічних індикаторів у динаміці з попередніми роками;

порівняння соціально-економічних показників з науковими нормами;

порівняння з іншими країнами.

Основними соціально-економічними індикаторами рівня життя населення є:

ВВП на душу населення;

грошові доходи та витрати населення;

реальна заробітна плата;

споживання основних продуктів харчування на душу населення;

природний приріст населення та середня тривалість життя;

частка видатків бюджету на розвиток у соціальній сфері;

використання вільного часу тощо.

Тема 7. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ КРАЇНИ

1. Форми та види зовнішньоекономічної діяльності держави..
2. Аналіз експортно-імпортних операцій держави.
3. Платіжний баланс країни.
4. Коефіцієнтний аналіз платіжного балансу.

1. Форми та види зовнішньоекономічної діяльності держави

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

1. Відповідно до Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» (від 16.04.1991 р., № 959-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>) до видів зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюються в Україні суб'єкти цієї діяльності, належать:

- експорт та імпорт товарів, капіталів й робочої сили;
- надання суб'єктами ЗЕД України іноземним суб'єктам господарської діяльності послуг, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, облікових, агентських, консигнаційних, управлінських, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України;
- надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам ЗЕД України;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- створення суб'єктами ЗЕД банківських, кредитних та страхових установ за межами України;
- створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;
- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм,

проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів ЗЕД за межами України;

- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів ЗЕД;

- організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- операції по придбанню, продажу, обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;

- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами ЗЕД як на території України, так і за її межами;

- інші види ЗЕД, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

2. Аналіз експортно-імпортних операцій держави

Складовими ЗЕД країни є її експорт та імпорт. *Експорт* – це товари та послуги, які виробляються в одній країні, а реалізуються поза її кордонами. *Імпорт* – товари та послуги, вироблені поза кордонами країни, проте ввозяться та споживаються в ній.

Для аналізу експортно-імпортних операцій складається аналітична таблиця.

Основні показники ЗЕД України

Показники	Роки			Відхилення 2021р до 2019р., %
	2019	2020	2021	
Експорт, всього:				
- частка експорту товарів				
- частка експорту послуг				
Імпорт, всього:				
- частка імпорту товарів				
- частка імпорту послуг				
Сальдо				

На наступних етапах аналізу досліджується:

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі.
2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами.
3. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами.
4. Структура зовнішньої торгівлі послугами.
5. Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами.
6. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі послугами.

Для аналізу складається аналітична таблиця.

Показники	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо (+,-) тис. дол. США

Джерело інформації для аналізу - Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Платіжний баланс країни

Платіжний баланс (balance of payments) – це статистичний документ, який описує всі грошові платежі, що надходять у

країну через кордон, і перераховуються за кордон протягом певного періоду часу (рік, квартал, місяць).

Статистика, позиції, основні поняття та принципи побудови платіжного балансу сформовані відповідно до шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (МВФ, 2009). Згідно з даним документом МВФ для побудови платіжного балансу використовуються такі базові поняття.

Економічна територія – це географічна територія, що адміністративно управляється урядом даної країни, в межах якої можуть вільно переміщатися особи, товари й капітали (гроші). До неї відносяться також територіальні води, повітряний простір та територіальні анклавні в інших країнах (посольства, консульства).

Центр економічних інтересів – ідентифікується у випадку, якщо економічний суб'єкт має на території даної країни майно, яке використовується протягом тривалого часу для здійснення економічних операцій.

Резидент – фізична або юридична особа, яка знаходиться в даній країні більше року та має в ній центр свого економічного інтересу (ведення господарської діяльності та економічних операцій, право володіння майном).

Нерезидент – фізична або юридична особа, яка знаходиться за межами економічної території даної країни більше року (за винятком туристів, сезонних і прикордонних робітників, персоналу міжнародних організацій, іноземних посольств, команди кораблів, екіпажів літаків).

За дебетом платіжного балансу ураховуються операції результатом яких є надходження в країну іноземної валюти, за кредитом – вибуття. Вартісна оцінка операції проводиться за фактичними (ринковими при бартерних розрахунках) цінами. Фіксація моменту операції – відображення відбувається в момент здійснення, трансформації, обміну, передання або зникнення економічної вартості.

Облік повинен здійснюватись у розрахункових одиницях, які використовуються для внутрішніх розрахунків. Однак ця одиниця повинна бути стабільною, щоб зміна її курсу не

впливала на підсумкові показники. В Україні, як і у більшості інших країн, використовується долар США.

Складання платіжного балансу передбачає наявність певних пропорцій: сума поточних і капітальних операцій дорівнює сумі фінансового рахунку та резервів. Від'ємне сальдо цієї статті протягом тривалого часу може свідчити про нелегальне вивезення капіталу з країни.

Сальдо платіжного балансу – це співвідношення між надходженням у країну іноземної валюти та її вибуттям за кордон. Сальдо розраховується як сума балансів поточних і капітальних операцій за винятком підсумка фінансового рахунку, тобто $(A + B - C)$.

У разі перевищення надходжень над вибуттям формується активне (позитивне) сальдо платіжного балансу, у зворотному випадку – пасивне (від'ємне), тобто дефіцит. У ситуації дефіциту платіжного балансу Національний банк скорочує офіційні резерви іноземної валюти, за позитивного сальдо – збільшує.

Різке збільшення позитивного сальдо веде до швидкого зростання грошової маси та стимулювання інфляції. Негативне сальдо може стати причиною девальвації національної валюти.

4. Коєфіцієнтний аналіз платіжного балансу

Аналіз платіжного балансу включає декілька стадій.

1. Аналітичне оцінювання рахунків платіжного балансу:

рахунок поточних операцій дозволяє оцінити рівень зовнішньої торгівлі: країна з позитивним сальдо є нетто-кредитором, з від'ємним – неттоборжником;

рахунок операцій з капіталом показує напрям руху капітальних інвестицій та їх структуру. Від'ємне сальдо даного рахунку визначає потребу країни у зовнішньому фінансуванні; сальдо фінансового рахунку показує збільшення (зменшення) іноземних активів резидентів, а також чисту величину запозичень;

2. Аналіз структури платіжного балансу, який дозволяє з'ясувати питому вагу його основних статей.

3. Оцінювання динаміки статей платіжного балансу за на основі розрахунку темпів росту та приросту.

4. Коефіцієнтний аналіз платіжного балансу, який полягає у визначенні таких ключових показників, як:

обсяг зовнішньоторговельного обороту (ЗТ) – розраховується як сума експорту (Е) й імпорту (І):

$$ЗТ = Е + І, \quad (63)$$

сальдо зовнішньої торгівлі (СЗТ) – визначається як різниця між експортом та імпортом:

$$СЗТ = Е - І, \quad (64)$$

коефіцієнт покриття імпорту експортом (Кпокр) – розраховується як відношення величини експорту до імпорту:

$$Кпокр = \frac{Е}{І}, \quad (65)$$

коефіцієнт імпортозалежності (КІзал) показує частку ввезених товарів і послуг, яка припадає на одиницю вироблених у країні:

$$КІзал = \frac{І}{ВВП}, \quad (66)$$

показник частки експорту (Ке) – визначає частину ВВП, яку країна поставляє на зовнішні ринки:

$$Ке = \frac{Е}{ВВП}, \quad (67)$$

показник чистих валютних резервів (ЧВР) – використовується для оцінювання можливості сплачувати за імпорт:

$$ЧВР = \frac{ВР}{I} * 12, \quad (68)$$

де $ВР$ – величина валютних резервів; I – величина імпорту; 12 – строк, місяців.

Даний показник визначає період у місяцях, протягом якого країна може оплачувати імпорт за рахунок резервів іноземної валюти. Мінімально достатньою вважається величина валютних резервів, здатна забезпечити оплату імпорту протягом трьох місяців.

На рівновагу платіжного балансу впливають різні фактори, серед яких найважливішими вважають:

структуру національного господарства (галузева, експортно-імпортна спрямованість виробництва тощо);

місце країни в міжнародному поділі праці;

ступінь імпортозалежності економіки країни та її окремих галузей;

заходи зовнішньоекономічної політики, які впливають на платіжний баланс через валютні курси, відсоткові ставки, використання заощаджень та інвестиційний клімат.

Тема 8. АНАЛІЗ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1. Поняття, принципи, об'єкти та суб'єкти економічної безпеки.
2. Складові економічної безпеки та її загрози.
3. Показники економічної безпеки
4. Сутність та складові фінансової безпеки.
5. Індикатори фінансової безпеки

1. Поняття, принципи, об'єкти та суб'єкти економічної безпеки

Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Одним з основних компонентів національної безпеки є економічна безпека.

Поняття «економічна безпека» має складну внутрішню структуру, яка включає такі елементи:

забезпечення економічної незалежності. На сучасному етапі міжнародний розподіл праці робить економіки різних країн взаємозалежними. Тому необхідним є контроль національних ресурсів з метою досягнення ефективності виробництва та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;

досягнення стабільності та стійкості національної економіки можливе в умовах захисту прав власності, створення умов для управління бізнесом тощо;

здатність до саморозвитку та прогресу, яка передбачає: проведення ефективної інвестиційно-інноваційної політики, модернізацію

Об'єктами економічної безпеки виступають економічні відносини таких рівнів:

макроекономічного – економіка країни в цілому;

регіонального і галузевого – економіка регіонів і галузей;

мікроекономічного – агенти ринку;

родини й окремої особи – економічні інтереси кожного громадянина країни.

Економічна безпека може бути досягнута, якщо ступінь залежності від інших країн, а також політичні, соціальні, економічні й екологічні ситуації не перевищують межі, за якої національний суверенітет втрачається, економічний потенціал знижується, значно знижуючи рівень і якість життя суспільства.

Основні принципи економічної безпеки України:

верховенство закону в ході забезпечення економічної безпеки;

досягнення балансу інтересів людини, сім'ї, суспільства й економічних інтересів держави;

взаємна відповідальність щодо забезпечення економічної безпеки держави;

своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних з відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;

переважання договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх економічних конфліктів;
інтеграція міжнародної економічної безпеки з національною економічною безпекою.

2. Складові економічної безпеки та її загрози

Внутрішньоекономічна безпека країни включає:

інноваційно-технологічну безпеку – рівень технологічних інновацій і науково-технічного потенціалу, досягнення та підтримка конкурентоспроможності місцевої продукції та надійного військово-промислового комплексу в економіці, які необхідні для забезпечення національної безпеки;

інформаційно-економічну безпеку – рівень інформації про економічну ситуацію;

інвестиційну безпеку – рівень безпеки інвестицій, реструктуризації економіки та технологічного розвитку, будівництва та військово-промислового комплексу;

енергетичну безпеку – забезпечення якісної і економічно доступної енергії з урахуванням імовірності особливих режимів функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях. Оцінювання рівня енергетичної безпеки країни здійснюється за формулою:

$$EE = \frac{EB}{ВВП}, \quad (69)$$

де EE – енергомісткість економіки;

EB – обсяг витрат енергетичних ресурсів в економіці, млн тонн умовного палива;

$ВВП$ – валовий внутрішній продукт країни, млн грн.;

фінансову безпеку – рівень фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем;

сировинно-ресурсну безпеку – рівень безпеки власних ресурсів;

продовольчу безпеку – забезпечення населення країни продовольством;

воєнно-економічну безпеку – спроможність держави надійно забезпечувати економічні, соціальні науково-технологічні та інші умови підтримання воєнно-економічного потенціалу на рівні, що гарантує її воєнну безпеку;

соціальну безпеку – стан збалансованості інтересів у суспільстві та спроможність держави своєчасно відвертати та розв'язувати конфліктні ситуації між суб'єктами соціальних відносин. Важливою частиною економічної безпеки з точки зору інтеграції в світову економічну систему є зовнішня безпека.

Існують внутрішні та зовнішні фактори загроз економічній безпеці України.

Внутрішні фактори:

успадкована від минулого структурна деформація економіки;
низька конкурентоспроможність вітчизняної економіки;
високий ступінь монополізації економіки;
високий рівень інфляції;
недостатня розвиненість і стійкість об'єктів інфраструктури;
брак можливостей для залучення ресурсів у господарський оборот;
погіршення науково-технічного потенціалу країни;
витіснення вітчизняних виробників, зокрема споживчих товарів, з внутрішнього ринку іноземними компаніями;
низька інвестиційна активність;
переважання поточних витрат на шкоду капітальним;
потенційна небезпека виникнення соціальних конфліктів;
недосконалість правового законодавства і недобросовісні дії багатьох економічних суб'єктів на ринку України;
низька фінансова дисципліна агентів ринку;
криміналізація економіки та корупція в управлінні економікою;
масове приховування доходів і ухилення від сплати податків.

Зовнішні фактори:

перевага сировинних товарів у вітчизняному експорті, втрата традиційних ринків військово-технічної продукції;
залежність України від імпорту багатьох видів продукції, в тому числі що мають стратегічне значення; зовнішній борг, що зростає;

недостатній експортний і валютний контроль і відкритість митного кордону;

нерозвиненість сучасної фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктур для підтримки конкурентоспроможності експорту та раціоналізації структури імпорту;

нерозвиненість транспортної інфраструктури, що обслуговує експортно-імпортні операції.

3. Показники економічної безпеки

Показниками економічної безпеки є найбільш важливі економічні показники, які відображають стан і динаміку економіки, і відхилення від оптимального значення чи перевищення граничних розмірів яких призводить до порушення нормального процесу відтворення, виникнення або посилення негативних явищ і тенденцій суспільного розвитку.

Оптимальні значення показників – це інтервал значень, які створюють найбільш сприятливі умови для процесів відтворення в економіці.

Порогові показники – це кількісні величини, порушення яких тягне за собою негативні тенденції в економіці.

Граничні значення відображають значення показників, порушення яких призводить до загрозованих процесів в економіці.

Загальні показники (індикатори) економічної безпеки:

рівень і якість життя;
рівень інфляції;
рівень безробіття;
економічне зростання;
дефіцит бюджету;
державний борг;
зовнішній борг;
податкова система;
розвиток структури ринку.

Нормативними актами України рекомендується переглядати перелік системи показників і їх граничних значень принаймні один раз на два роки.

Перелік основних індикаторів економічної безпеки України
та їх порогових значень

Індикатор / одиниця вимірювання	Порогове значення
Рівень «тінізації» економіки, % до ВВП	Не більше 30
Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, %	Не менше 75
Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	Не менше 25
Відношення темпу зростання продуктивності праці до темпу зростання заробітної плати, разів	Не менше 1
Частка сектору загальнодержавного управління в наявних доходах, %	Не більше 20

Індикатори стану соціальної безпеки

Індикатори та порогові значення індикаторів стану соціальної безпеки	
Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	Не більше 25
Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які є нижчими від прожиткового мінімуму, %	Не більше 40
Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	Не менше 3
Відношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого, разів	Не більше 8
Частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	Не більше 50
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	Не більше 10
Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²	Не менше 25

Коефіцієнт старіння (станом на 1 січня), %	Не більше 18
Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	Не більше 60
Очікувана тривалість життя за народження, років	Не менше 70

Зовнішню безпеку країни характеризують показники:

- співвідношення імпорту – експорту;
- коефіцієнт покриття імпорту експортом;
- відношення обсягу імпорту до ВВП;
- сальдо торгового балансу;
- сальдо платіжного балансу;
- експорт та імпорт структури;
- товарна структура імпорту;
- енергомісткість і матеріаломісткість експорту;
- співвідношення цін на зовнішньому та внутрішньому ринках;
- вплив експортної продукції на навколишнє середовище;
- частка експорту на душу населення;
- співвідношення обсягу іноземних інвестицій та ВВП.

4. Сутність та складові фінансової безпеки

Фінансова безпека держави – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансу, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

Залежно від сегмента фінансового ринку, фінансова безпека держави охоплює такі компоненти: бюджетну безпеку, боргову, банківську, валютну, грошово-кредитну, безпеку небанківських фінансових ринків (фондового та страхового).

Під бюджетною безпекою розуміють платоспроможність та фінансову стійкість держави, збалансованість доходів та видатків державного та місцевих бюджетів, ефективність використання бюджетних коштів, що дає змогу органам

державної влади максимально ефективно виконувати їхні функції.

Грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки. Грошово-кредитна безпека передбачає стабільність національної грошової одиниці та такий рівень інфляції, який забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення.

Валютна безпека – це, по-перше, ступінь забезпеченості держави валютою, достатній для підтримки позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, стабільності національної грошової одиниці; по-друге – стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Боргова безпека – відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування.

Безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг його капіталізації (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий

фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави загалом.

Під безпекою страхового ринку розуміють рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволяє їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

5. Індикатори фінансової безпеки

Досягнення критеріальних вимог до фінансової безпеки визначається системою конкретних індикаторів. Індикатор (від лат. *indicō* — вказую, визначаю) — елемент, що відображає хід процесу або стан об'єкта аналізу, його якісні та кількісні характеристики. Перелік індикаторів фінансової безпеки та їх значення визначено Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (затверджено наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277)

Індикатор, одиниця	Порогове значення
<i>Бюджетна безпека</i>	
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління, % до ВВП (<i>Дефіцит сектора загальнодержавного управління, млн грн – Дефіцит зведеного бюджету, млн грн</i>) / ВВП · 100)	не більше 5
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу	не більше 16

до доходів державного бюджету, % (Обслуговування державного боргу, млн грн + Погашення державного боргу, млн грн) / Доходи державного бюджету, млн грн · 100)	
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, М0/МЗ, %	оптимально 20
Різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами (крім НБУ), п. п	оптимально 3-4
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті відносно індексу споживчих цін, п. п.	оптимально 3-5
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, %	оптимально 5-9
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	не менше 30
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол. США	1
Валютна безпека	
Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більше 25
Відношення обсягів кредитів в іноземній валюті до загальних обсягів кредитів, %	не більше 25
Коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами імпорту товарів та послуг (місяці імпорту)	не менше 3
Коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами держави грошової бази, %	не менше 100
Боргова безпека	
Відношення загального обсягу державного	не більше 60

боргу до ВВП, %	
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 70
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	оптимально 50
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	не більше 11